

VINCZE LÁSZLÓ

KÉTNYELVŰSÉG, TV-HASZNÁLAT ÉS KULTIVÁCIÓ ERDÉLYBEN

■ E rövid beszámoló célja, hogy bepillantást nyújtson az erdélyi magyar fiatalok tévézési szokásaiba a kétnyelvűség és a nyelvi identitás alakulása szempontjából.*

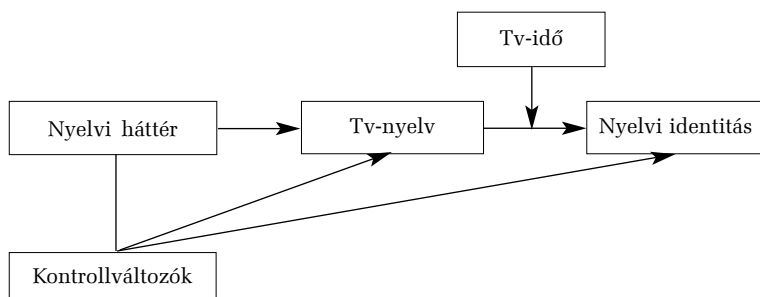
A kultivációs elmélet¹ szerint a televízió fontos szerepet tölt be a szocializációban s a világról alkotott képünk formálódásában.² A média hatása hosszú távú és kumulatív jellegű, s azok, akik napjaik során több időt töltenek tévézéssel, azaz hosszabb ideig merülnek el a televízió világában, jobban alakítják képzeletüket a televízióhoz, mint azok, akik csak kevesebbet tévéznek. Bár a kultivációs elméletet az évek során számos kritika érte, az elmélet által megfogalmazott hipotézisre kutatások egész sora talált empirikus bizonyítékot.³

Tény ugyanakkor, hogy a szocializáció alapvetően legfontosabb kommunikációs eszközünkön, a nyelven keresztül történik, így mindig együtt jár a nyelvi szocializációval.⁴ S mivel a televízió a nyelven keresztül működik, és üzeneteit, képeit, szimbólumait nyelvünk segítségével építjük be énlünkbe, tudati és érzelmi világunkba, a televízió kultivációs hatásai nyelvi szocializációnkat s általa a nyelvekhez fűződő viszonyunkat is érintik.

E jelenség relevanciája különösen két-nyelvű környezetben jelentős. Az elmúlt években számos tanulmány mutatott rá,

hogy az Egyesült Államokba érkező bevándorlók akkulturációjára, azaz kulturális adaptációjukra jelentős hatással van az, hogy mennyit nézik az amerikai tévécsatornákat. Azok, akik mindennapjaik során hosszabb ideig nézik a műsorokat, gyorsabban adaptálódnak az amerikai kultúrához, életmódhoz és gondolkodási módhoz, mint a kevesebbet tévézők.⁵

Jelen cikk erdélyi magyar fiatalok tévézési szokásait vizsgálja a nyelv perspektívájából, és megpróbálja elhelyezni azt a kultivációs elmélet kontextusában. Kutatásunk három hipotézist vizsgál. Először is feltételezzük, hogy a nyelvi háttér, pontosabban a család nyelvhasználati szokásai befolyással bírnak arra, hogy ki melyik nyelvet preferálja tv-nézéskor; azaz arra számítunk, hogy többet fognak románul tévézni azok, akik a családban is használják a román nyelvet. Másrészt feltételezzük, hogy a televízióhasználat nyelvi jellemzői, azaz hogy a megkérdezettek általában véve milyen nyelven néznek tv-t, hozzájárul nyelvi identitásuk alakulásához. Harmadrészt pedig arra számítunk, hogy a tv hatása a nyelvi identitásra nagyobb lesz azok körében, akik hosszabb időt töltenek tv-nézéssel (heavy nézők), mint akik kevesebbet (light nézők). Az alábbi modell (lásd 1. ábra) e három hipotézist foglalja magában.

1. ábra. A kétnyelvű tv-használat kultivációs modellje

*A kutatás a Finn Tudományos Akadémia által finanszírozott „Kétnyelvűség, identitás és média” című projekt keretében zajlott.

Adatok, módszer és eredmények

■ A kutatás alapját egy 2009-ben, erdélyi magyar gimnazisták körében gyűjtött adatbázis képezi ($N = 1185$). Az adatgyűjtésre négy városban került sor; a diákok 18%-a kolozsvári, 20%-a marosvásárhelyi, 36%-a sepsiszentgyörgyi, 26%-a pedig székelyudvarhelyi volt. A megkérdezettek 62%-a volt lány, szüleik körében mind az apák, mind az anyák 38%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel.

A családban használt nyelvet, a nyelvi identitást és a tv nézéskor használt nyelvet ötfokú skálákkal mértük, melyen a lépték a csak/teljesen románról a csak/teljesen magyarig terjedt. Ahogy az alábbi táblázatból is látható, a családok szinte kizárólag a magyar nyelvet használják odahaza, és a diákok erős magyar nyelvi identitással rendelkeznek; jóllehet, tv-használatukban a magyar nyelv dominál, a román nyelv szerepe is jelentős.

A családban használt nyelv	Nelvi identitás	Tévénézéskor használt nyelv
4.86 (.42)	4.73 (.56)	3.83 (.92)

1 = (teljesen) román, 5 = (teljesen) magyar

1. táblázat. A független, a közvetítő és a függő változó átlagértéke és szórása

A tv-nézéssel töltött átlagos időt egy ötfokú skálán mértük, ahol a lehetséges válaszlehetőségek semennyit, 1-30 percet, 31-60 percet, 61-120 percet és több mint 120 percet mutattak. A diákok 31%-a több mint egy órát tölt naponta tv-nézéssel; őket a továbbiakban heavy nézőknek tekintjük. 69%-uk viszont kevesebb mint egy órát néz tévét naponta; ők alkotják kutatásunkban a light nézők csoportját. (Noha ez a megkülönböztetés amerikai viszonyok között lényegesen szélesebb skálán történik (light nézők 1-4 óra, heavy nézők több mint négy óra), esetünkben fontosnak tartottuk, hogy alkalmazkodjunk az erdélyi viszonyokhoz, és érzékenyebb kategóriákat vezessünk be.

Az adatokat az SPSS-hez készített MODMED makró segítségével elemeztük.⁶ Az analízis során a családban használt nyelvet független változóként, a tv-nézéskor használt nyelvet közvetítő változóként, a tv-nézéssel töltött időt a közvetítő változó moderátorként, míg a nyelvi identitást független változóként használtuk. A városok nyelvi összetétele, a nem és a két szülő végzettsége pedig kontrollváltozóként szerepeltek a modellben.

A modell első szakasza szignifikánsnak bizonyult ($R^2 = .23$, $F = 71.12$, $p < .01$), s mintegy 23%-át magyarázta meg a tv-nézéskor használt nyelv varianciájának. A

családban használt nyelv ($B = .55$, $p < .01$) és a város nyelvi összetétele ($B = .23$, $p < .01$) szignifikáns hatással volt a tv-nézéskor használt nyelvre. Az eredmények azt jelezték, hogy a kétnyelvű családokban többet néznek románul tv-t, mint az egy-nyelvű magyar családokban, illetve hogy minél nagyobb a románajkú népesség aránya egy településen, annál nagyobb szerepet kap a román nyelv a diákok tv-használatában. Ezzel szemben a nem ($B = .01$, $p > .05$), valamint az anya ($B = .02$, $p > .05$) és az apa végzettsége ($B = .05$, $p > .05$) hatástalannak bizonyult.

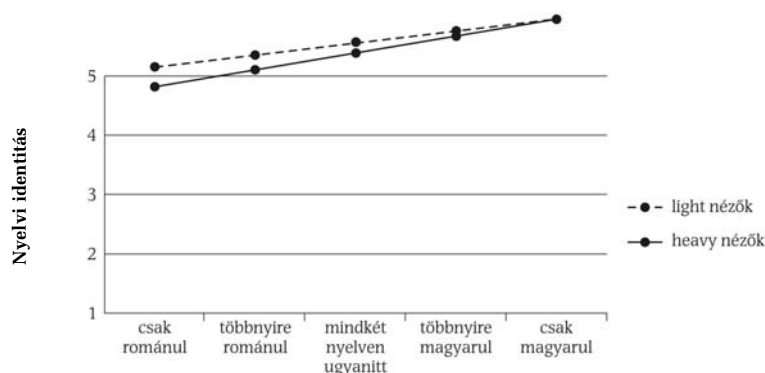
Ugyancsak szignifikáns eredményt hozott a modell második lépcsője is ($R^2 = .27$, $F = 56.00$, $p < .01$), mely a nyelvi identitás varianciájának 27%-át magyarázta meg. A családban használt nyelv ($B = .50$, $p < .01$) továbbra is szignifikáns maradt. Ugyanak-

kor szignifikánsnak bizonyult a tv-nézéskor használt nyelv ($B = .14$, $p < .01$), a tv-használattal töltött idő ($B = .29$, $p < .05$), valamint e két változó interakciója is ($B = -.06$, $p < .05$). Mindez azt jelzi, hogy a tv-nézéskor használt nyelv nagyobb hatással van a nyelvi identitásra azok körében, akik egy óránál többet tévéznek naponta (heavy viewers), mint azoknál, akik egy óránál kevesebbet néznek naponta tv-t. A kontrollváltozók közül (a város nyelvi összetétele $B = -.01$, $p > .05$; a nem $B = .07$, $p > .05$, az anya végzettsége $B = .02$, $p > .05$, az apa végzettsége $B = .04$, $p > .05$) egyik sem volt hatással a nyelvi identitásra.

A modell eredményeit az alábbi ábra foglalja össze (2. ábra). Amint látható, minél többet használják románul a tv-t a diákok, annál nagyobb a különbség a két csoport között a nyelvi identitás vonatkozásában, hiszen a light nézők nyelvi identitása kevésbé hajlik a román nyelv felé a román tv-használat hatására, mint a heavy nézők. esetében.

Diskusszió

■ E rövid írás arra hívja fel a figyelmet, milyen szerepet tölt be a román nyelvű tévéadások nézése erdélyi magyarok fiatalok nyelvi identitásának alakulásában. A kutatás mindhárom hipotézisünket megerősítette. A tv-

Tévénezéskor használt nyelv

2. ábra. A nyelvi identitás becsült értékei a modell eredményeinek tükrében

használathoz választott nyelv mélyen be van ágyazódva a diákok nyelvi hátterébe: minél többet használják valakinek a családjában a román nyelvet, a diák annál többet néz románul tv-t. Hasonló „párhuzamos effektus” a lakókörnyezet nyelvi összetételével kapcsolatban is megfigyelhető: minél nagyobb a románajkúak aránya egy településen, annál többet használják a diákok televíziónézésre is a román nyelvet.⁷ Erre egyfelől az adhat magyarázatot, hogy a többségi népcsoporttal való kapcsolat gyakorisága befolyásolja a román nyelv és kultúra elfogadottságát. Másfelől az is tény, hogy minél kisebb egy településen a magyarajkú népesség aránya, annál kisebb a szolgáltatók által kínált magyar nyelvű csatornaválaszték is. Jellemző módon a magyar csatornák aránya a TV-szolgáltatók programcsomagjaiban jóval alulmúlja a magyar lakosság arányát az egyes településeken lakossági összetételében. Ez különösen azon településeken szembetűnő, ahol a magyar lakosság kisebbségben van. Ez a körülmény feltehetőleg jelentős mértékben a román tv-csatornák használatára ösztönzi a magyar nézőket.

Ugyancsak megerősítette kutatásunk azon feltevésünket, hogy a tv-nézésre használt nyelv hozzájárul a nyelvi identitás alakulásá-

hoz, s hogy ez főként azok esetében jellemző, akik többet használják a médiumot. Minél gyakrabban választja valaki tv-nézéshez a román nyelvet, annál inkább gyengül magyar nyelvi identitása, s ez a tendencia inkább jellemző a heavy nézőkre, mint a light nézőkre. Jóllehet a nyelvi magartás és a nyelvi identitás viszonya minden esetben kétirányú,⁸ a kérdés kultivációs megközelítése, azaz az időtényező bevonása által véleményünk szerint fontos aspektusát tártuk fel a román nyelvű médiahasználatnak.

Lévé, hogy adataink nem reprezentatív jellegűek, általános érvényességű tanulságok nem vonhatók le az eredményeinkből. Emellett fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy kutatásunk keresztmetszeti jellegű, nem teszi lehetővé az ok-okozati összefüggések egyértelmű definiálását.

Megfigyeléseink relevanciáját sokkal inkább az adja, hogy a tv-nézésrel töltött idő mint módosító változó beépítése modellünkbe sikeresnek bizonyult, amivel kutatásunk a kultivációs elmélet létjogosultságát alátámasztó vizsgálatok sorába illeszkedik. További erénye munkánknak, hogy a kultivációs elméletet egy olyan irányba terjesztettük ki, ahol eddig csak érintőlegesen alkalmazták.

■ JEGYZETEK

1. G. Gerbner – L. Gross: *Living with television. The violence profile*. Journal of Communication 1976. 2. 172–199.
2. Bővebben B. Reimer – K. E. Rosengren: *Cultivated viewers and readers: A life-style perspective*. In: N. Signorielli – M. Morgan (eds.): *Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research*. Sage, Newbury Park 1990. 181–206.
3. Áttekintését lásd M. Morgan – J. Shanahan: *The State of Cultivation*. Journal of Broadcasting – Electronic Media 2010. 2. 337–355.
4. P. Garrett – P. Baquedano-López: *Language Socialization: Reproduction and Continuity, Transformation and Change*. Annual Review of Anthropology 2002. 31. 339–361.
5. Pl. Woo Hyung-Jin – J. R. Dominick: *Acculturation, Cultivation, and Daytime TV Talk Shows*. Journalism and Mass Communication Quarterly 2003. 1. 109–127.
6. K. J. Preacher – D. D. Rucker – A. F. Hayes: *Assessing moderated mediation hypotheses: Theory, methods, and prescriptions*. Multivariate Behavioral Research 2007. 42. 185–227.
7. Vincze László: *Nyelvi környezet és médiahasználat*. In: Horváth I. – Tódor E. M. (szerk.): *Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség*. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2009. 145–153.
8. J. Abrams – J. O'Connor – H. Giles: *Identity and Intergroup Communication*. In: W. B. Gudykunst – B. Mody (eds.): *Handbook of International and Intercultural Communication*. Sage, London, 2002. 225–241.